

עיונים בקריאת שמע

הרב מנחם רוקח

הכל בלשון רבים, שיש חיוב על כל כנסת ישראל מכח ציבור, ואולי נרמז כאן ענין ערבות. ובברכת יוצר אור אומרים וכולם מקבלים עול מלכות שמים זה מזה, ולשון ונותנים באהבה רשות זה לזה קאי על קדושה "להקדיש ליוצרים" וקבלת עול לא צריך רשות, אלא חיובא מטעם ערבות, ומטעם זה הלשון בפרשה שני' בלשון רבים.

וראה בפ' נצבים ברש"י (כט:כח) "נקוד על לנו ולבנינו לדרוש שאף על הנגלות לא ענש את הרבים עד שעברו את הירדן משקבלו עליהם את השבועה בהר גריזים ובהר עיבל ונעשו ערבים זה לזה", הרי פרשת והי' אם שמוע קאי על התקופה שיושבים בארץ ישראל, "ונתתי מטר ארצכם..."

ג) גם חינוך הבנים בפרשה שני' בלשון רבים, ולמדתם אותם את בניכם, שדרשו בגמ' קידושין (כט:): "בניכם ולא בנותיכם", ותמיהא דברש"י (דף לד. ד"ה מה תלמוד תורה נשים פטורות) כ' "מדכתיב והודעתם לבניך (ולא לבנותיך)", וכן בתוס' שם (ד"ה גברא) ממעט בנותיך מ"הודעתם לבניך"^ע. והעיר שם בפני יהושע וברש"י דבגמ' (דף כט:): נתמעט בפרשה שני' בלשון רבים, גם במסורת הש"ס העיר על זה, ומביא גם התוס' במס' שבת (לב: ד"ה מקרא) דכתיב ולמדתם אותם את בניכם, ולא בנותיכם. ולולא דמסתפינא הייתי אומר דיש ב' דיעות בזה, דלדעת התוס' שבת לב: כמו בגמרא קידושין (כט:): ולא בנותיכם קאי על כל העם, לשון רבים, דבדרך כלל שייך ולא בנותיכם, משא"כ האב היחיד אם יש לו בת שנפשה חפצה ללמוד תורה ליכא איסור. ויש להוסיף

יש להבין: מכיון שענין ק"ש כולל שלש פרשיות, בודאי יש בכל פרשה חדשות, וצריך להדגיש החדשות שבפרשת והי' אם שמוע נוסף על אלה שבפרשת שמע, דהנה מצות תלמוד תורה תפילין ומזוזה נזכרו בתרווייהו, ואעפ"כ גם באלה נמצאו חדשות.

א) בש"ע סימן ע' נשים פטורות מק"ש ונכון הוא ללמדם שיקבלו עליהן עול מלכות שמים דזאת אינו זמן גרמא, ולכן קורין כל פרשה ראשונה. במ"ב סק"ה בשם ספר נחלת צבי דכוונת המחבר כל פרשה ראשונה, וברמ"א הוסיף דעכ"פ פסוק ראשון.

ומעניין דהא דפטורות מלקרוא פרשה שני' יש בזה עוד סברא, דהנה בקידושין (דף לד. בהא דפטורות מתפילין דאתקש לתלמוד תורה דפטורות), מקשה הגמ' ונקיש תפילין למזוזה דחייבות. מהיקישא שבפרשה ראשונה וקשרתם וכתבתם, ומשני דהיקש לתלמוד תורה נמצא בין בפרשה ראשונה, ושננתם וקשרתם, ובין בפרשה שני', וקשרתם ולמדתם, משא"כ למזוזה איתקש רק בראשונה ולא בשני'. נמצא לפי"ז פרשה ראשונה שייך לנשים יותר לפוטרין ממ"ע שהזמן גרמא. ומאידך גיסא י"ל להיפוך שהרי מפרשה זו נלמד לפוטרין ולא לחייבין.

גם מעניין הא איתא בגמ' ברכות יד: "כל הקורא ק"ש בלא תפילין כאילו מעיד עדות שקר בעצמו", א"כ איך מחוייבות לקרות שמע בלא תפילין. התירוץ פשוט שמכיון שפטורין מתפילין לא שייך אצלן עדות שקר. ובלאו הכי אשה פסולות לעדות, הגם שמתפללות לפעמים כל התפילות ותחנה ביום ב' וה' ובנוסח ספרד "וזכור עדותנו בכל יום תמיד אומרים שמע ישראל".

ב) בפרשה ראשונה הכל בלשון יחיד: אהבת ה', לימוד תורה לבניו, וכן בתפילין ומזוזה. ובפרשה שני'

^ע אולי סברת התוס' דטעמו של רש"י שהלימוד מפרשת שמע לפי שזה קודם, א"כ הפסוק והודעתם לבניך כתיב (ט:ט) עוד קודם לשמע.

דבדרך הלימוד לא יבאו להתערב, על דרך שכ' בעה"ט פ' תצא על פסוק "לא תהי' כלי גבר על אשה" (דברים כב:ה) "כלי גבר על אשה בגימטריא כלי תורה, רמז שלא ילמד אדם לבתו תורה". מתאים לשיטת רש"י שאפי' יחיד לא ילמד תורה לבתו. אך גם לפי הג"ל בשיטת התוס' בגמ' שבת לב: שלימוד מותר ג"כ על תנאי זה שלא יבאו להתערב כלי גבר על אשה והיינו בכל דרך הלימוד וענינים שלומדים, דרק בקיום תנאי זה הסכימו גדולי ישראל ליסד בית יעקב בלימודים לבנות.

ד) למען ירבו ימיכם. לפי שפסוק זה בא בסמיכות למצות מזוזה נלמד בגמ' שנשים חייבות במזוזה, מדכתיב למען ירבו... אטו נשי לא בעי חיי? אעפ"כ נר' לומר דקאי למען ירבו גם אשאר מצות, דהגם שנשים פטורות מתפילין מ"מ שייך ירבו ימיכם וסגולת חיים בתפילין לגברים, וכן מתפללין בהנחת תפילין "ומשפע מצות תפילין יתמשך עלי להיות לי חיים ארוכים", וכדאיתא במנחות (דף מד סע"א) כל המניח תפילין מאריך ימים, שנאמר (ישעי' לח: טז) ה' עליהם יחיו. ומדשייך למען ירבו גם על תפילין נכלל בזה ריבוי ימים במצות לימוד תורה, דכתיב אחר תפילין קודם מזוזה. וכרמוז במס' ברכות ח. איכא סבי בבבל הרי כתיב על האדמה, כיון דאמרו לי' מקדמי ומחשכי לבי כנישתא אמר היינו דאהני להו, כלשוון הברכה "כי הם חיינו ואורך ימינו".

ה) ונתתי מטר ארצכם בעתו יורה ומלקוש. איזה מדה כנגד מדה בזה? י"ל שינוי במצות ק"ש מכל המצות שיכולין לקיים כל היום, כבמשנה (מגילה כא:) כל היום כשר לקריאת המגילה, להלל, לתקיעת שופר, לנטילת לולב וכו', משא"כ בק"ש דוקא עד ג' שעות, לכן גם השכר מטר בעתו.

ויבואר עוד עפ"י הגמ' ברכות דרב יהודה הי' מוסר נפשו על קדושת השם, וכי הוה שליף חד מסאני אתי מיטרא, ופי' ק"ז מרן ר' אלעזר מלאנצוט זי"ע בס' יודעי בינה פרשת פינחס, דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא, דשכירות אינו משתלמת אלא לבסוף, ואם מוסר נפשו

הרי זה כבסוף, ולכן בקיום בכל לבבכם ובכל נפשכם השכר מטר ארצכם בעתו.

ו) השמרו לכם פן יפתה לבבכם. יש בזה הוספה חשובה על פרשה ראשונה, דכיון שנתפרש העונש על חטא למדין מזה ההיפוך השכר על קיום המצוה ת"ק פעמים שכר, ולמדין זאת משלש עשרה מדות דבעונש כתיב פוקד עון אבות על בני ועל בני בנים על שלשים ועל רבעים, דהיינו ד' דורות, ובשכר עבור קיום המצות כתיב נוצר חסד לאלפים, היינו ב' אלפים דורות שהוא חמשה מאות פעמים ד' דורות.

וזהו בגמ' קידושין (דף ל:) ושמתם את דברי אלה, ושמתם סם חיים, תבת "ושמתם" ראשונה אחר האזהרה השמרו לכם, תכלית האזהרה סם חיים, מכלל לאו אתה שומע הן דהיינו סם חיים.

בפרשת ראה, את הברכה אשר תשמעו, בקללה כתיב 'אם' לא תשמעו, ובברכה 'אשר'. י"ל אשר בגימטריא ת"ק (ובהוספת אל"ף), דהברכה שנלמד מכלל דהיינו מכלל לאו אתה שומע הן ומכלל הן אתה שומע לאו רומז על הברכה ת"ק פעמים ככה. דיש לתמוה בפרשת תבא ששם נמצא כל הפרשה של חטא שמביא קללה, ובברכה על הר גריזים לא נאמר כלום, אלא נלמד מכח מכלל לאו אתה שומע הן, ומכיון שבהר עיבל מפרט את אשר לא יקום יודעין מזה שבהר גריזים אחד מן הברכות ברוך אשר יקום, וכן כולם. ולכאן הי' שייך לפרט כל הברכות על הר גריזים וללמוד ההיפוך להאי דלא יקום, אך התורה בחרה באופן לפרט השלילה, אשר לא יקום לדעת ההיפוך ברוך אשר יקום מכח הכלל לאו אתה שומע הן, דלפי"ז יש ברכה ת"ק פעמים ככה.

ז) הגדת עדות בק"ש בפרשת וירא אליו ה', ברש"י (מגמ' ב"מ פו:) לבקר את החולה. במפרשים: לפי שלא מצינו שום דיבור או אמירה, אלא הביקור גופא הוא העיקר, להיות עמו, ויש בזה חיזוק. ועי' אורה"ח שאחר הברית שקיים אברהם וירא עליו שאברהם נעשה מרכבה לשכינה. ויש להוסיף דמכיון שתכלית ביקור

חולים לחזקו ולאמצו, (ובקשה להשי"ת והתקוה לרפואה), אין לך חיזוק גדול יותר מזה שנעשה מרכבה לשכינה.

והנה בהמשך רש"י והוא ישוב פתח האהל, ישב כתיב, ביקש לעמוד, אמר לו הקב"ה שב ואני אעמוד, ואתה סימן לבניך שעתיד אני להתייצב בעדת הדיינים והן יושבין, שנאמר (תהלים פב:א) אלקים נצב בעדת א-ל בקרב אלקים ישפוט.

ותמיהא דבמדרש רבה (ריש פ' מה) איתא ענין אחר: ביקש לעמוד א"ל הקב"ה שב ואתה סימן לבניך שיהו יושבים בשעת קריאת שמע. התמיהא בכפלים, דמלבד הסתירה עוד צ"ע איזה שייכות לתרווייהו למצות ביקור חולים.

נר' לומר: מצינו בק"ש שיש אפשרות ליהודי בשעת ק"ש לעלות למדרגה מעלה מעלה עד שיכול להעיד שהשם אלקינו ה' אחד. בנוסח ספרד בתחנה שאחר שמונה עשרה ונפילת אפים "וזכור עדותנו בכל יום תמיד אומרים פעמים באהבה שמע ישראל". ולכא' איך שייך עדות? הלא בעדים יש חקירה ודרישה, למשל דעות הלואה איפה היית, באיזה יום ובאיזה שעה היתה הלואה.

אך כנראה היהודי החרדי הקורא את שמע בכוונה עצומה, במסירת נפש ממש במחשבה, עולה למדרגה, ממדרגת אמונה למדרגת קרוב לידיעה, עד שיכול להעיד. וזאת הי' מדרגת אברהם, שעליו כתיב (בראשית ב:ד) אלה תולדות השמים והארץ בהבראם... אותיות באברהם, כי בזכות אברהם נבראו שמים וארץ, שאברהם הי' על מדרגה שיכול להעיד על הבריאה מאת השי"ת. גם בפסוק ואהבת את ה'א יש במדרש אהבה על הבריות כמו אברהם, ובירושה יש לכל יהודי כח זה להעיד.

[להעיר: שיש באמונה מעלות גדולות, "זכר חסדו ואמונתו לבית ישראל", אולי יותר מידיעה. איתא בספרים קדושים על משה רבנו שהי' "ענו מאד מכל האדם" (במדבר יב:ג), לפי שאצלו הי' ידיעה, "פה אל פה אדבר בו", ויש באמונה מעלות יותר מידיעה, לכן הי' ענו מאד מכל האדם.

וכן נקרא העקידה "עקידת יצחק" הגם שזאת הי' נסיון לאברהם יותר מנסיון ליצחק, לפי שאברהם הי' קרוב יותר לידיעה, (הגם לא על מדרגת משה), ששמע מאת הקב"ה, ויצחק הי' יותר קרוב לאמונה (שהאמין שכן צוה הקב"ה לאביו).

ובזה יתיישב שאין כאן סתירה, שב ואתה סימן לבניך לגבי ק"ש, שב ואתה סימן לבניך לגבי ישיבת הדיינים, היינו הך, שמכיון שבק"ש יש הגדת עדות (ודיינים, שרוב עדות הרי הוא לפני הדיינים) נמצא ק"ש ודיינים באים כאחד.

עוד נשאר לבאר על תרווייהו איזה שייכות למצות ביקור חולים שקיים הקב"ה בביקורו לאברהם, י"ל הנה בארבעה צריכים להודות (אחד מהם חולה שנתרפא) כתיב "זירוממוהו בקהל עם ובמושב זקנים יהללוהו" (תהלים קז:לב).

בשלחן ערוך וש"ך לא רק זקנים תלמידים חכמים (אין זקן אלא מי שקנה חכמה), אלא בעינין רבנן דתנו הלכתא (במשנה ברורה סימן ר"ט ס"ק ז), היינו בעלי הוראה. ולכא' מדוע לא די ציבור עשרה שומרי תורה כמו לתפלה ולקדוש ושכל דבר קדושה.

נר' לומר שבעלי הוראה יפסקו פסק הלכה שאם נשאר עליו החולי כבר יצא ביסורין עד היום וכבר נתקיים הגזירה, ומעתה יהי' בריא, עכ"פ שייך דיינים למצות ביקור חולים, וממילא גם ישיבה בק"ש כדלעיל ששייך עדות ודיינים בק"ש, ועוד צ"ע.

